

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Francofurti, 1671

Cap. VIII. De Unarota & Chiramaxio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

fitum chamulcis pluribus, id est trahis. Nempe longus fuit, ut traha una eum capere nequiverit. Atque ita factum & in aliis ejusmodi oneribus, ut navibus. Hoc enim voluit Pollux, quando scripsit lib. VII. c. 33. *Αἱ καλέμεναι χαμυλοὶ, μηχαναὶ, δι' ὧν εἴλκοντο.* Hic χαμυλοὶ nil aliud, quam trahæ, sicut Ammiani locus manifeste docet. Trahis ejuscemodi imponebantur naves, si de loco uno transferri debebant in alium. Interpretes non intellexit: igitur sic ea verba reddidit. *Sed quæ humitrahæ dicuntur, machinæ sunt, quibus trahuntur.* Quasi *humitrahæ* sit vocabulum earum Latinum. Rectius fecisset, si ad imitationem vocis Græcæ reddidisset *chamulcos*, ita namque Ammianus etiam vocavit. Nescio, annon sint eadem & ὄλκοι, nam & his protractæ naves, quod in libris de Militia Navali dixi. Hesy-chius. *ὄλκοι, οἱ μηχαναί, δι' ὧν αἱ νῆες νεωλκῶνται.* Certe si vim vocis cogites, ὄλκοι quid aliud, quam *trahæ*, ab ἔλκειν *trahere*? Nec abludit multum Svecicum vocabulum, nam *Kalkar* nominant. Mihi sane machinæ eadem ὄλκοι & χαμυλοὶ videntur, denique non aliæ, quam quæ apud Latinos dictæ trahæ, sive traheæ.

Cap. VIII.

De Unarota & Chiramaxio.

Unarota quem auctorem habeat. Hyginus emendatur. Morari cursum. Pabo. κλάβη. Claba. Clabula. Μονότροχος. Carruca. Hyginus denuo emendatur. Chiramaxium. Pinellus notatur. Arcuma. Chiramaxium non fuit plaustrum, neque tractum, sed propulsum manibus. Vehiculum manibus actum. Aurelianus medicus exponitur. Usus chiramaxij pro egrotis. Petronius explicatur.

Post vehicula sine rotis venio ad ea, quæ subnixæ rotis vollebantur. Ex his primo loco memorabo, quæ habebant rotam tantum unicam. Ea Latinis *unarota*, inventa à Cerere, à Triptolemo primum usurpata, si Hygino fides. Ita namque habet lib. II. ubi agit de Ophiucho. *Ceres cum sua beneficia largiretur hominibus, Triptolemum, cujus ipsa fuerat nutrix, (qui primus hominum unarota dicitur usus, ne cursum moraretur) jussit omnium nationum agros circumeuntem semine partiri.* Ita locus hic scribendus est, non, ut habet

bet mea editio, Lugduni à Joanne Degabiano An. 1608. publicata, *una rota*, item, *nec cursu moraretur*. Vult enim Hyginus demonstrare causam, cur vehiculum id una tantum rota fuerit instructum, festinationem scilicet, ne mora longiore, si & altera fabricanda esset rota, differretur Cereris beneficium, hominesq; diutius adhuc carere frumento cogerentur. *Morari cursum* ita dictum ab Hygino, ut à Tacito III. An. 33. *morari bellum*, à Vellejo II. c. 80. *morari victoriam*, & id genus alia. Ne ergo Triptolemus imperatum sibi à Cerere moraretur cursum, ulus est non *una rota*, quod habent editi; nec enim rota una faciebat iter, sed vehiculo, seu curru, quod ostendunt verba, quæ præcedunt apud Hyginum, in quibus expresse *collocatus fuisse in curru* dicitur, sed *una rota*, hoc est curru sic vocato, quod tantum unicam haberet rotam. Habemus alias *pabonem* ita usurpatum, si est vera lectio, quæ hodie reperitur in glossis Isidori. Sic autem ibi legitur: *Pabo, vehiculum unius rota*. Pabo alias secundum permutationem litterarum *pavo* avis est. Itaq; in Philoxeno legas, *Pabo, vide pavo*. Sed pavo nihil facit ad vehiculum, ut de Glossis illis valde dubitem, vixq; scriptum integre vocabulum existimem. An legendum *Klabo* vel *clabo*, ut fit à Græco κλάβη, quod & ipsum genus est vehiculi? Notæ ad Europalatem Francofurti editum apud Johannem Mareschallum An. 1588. p. m. 275. κλάβη sive κλάβη, *squamæ formam habens vehiculum desinensq; in orbem pone: cujus diminutivum clabula sive clavula, celox vehiculum, cujus caplus ad squamæ formam in hemicyclum ductus ad egrotos commode exportandos est commodissimum*. Sed hæc omnia sunt falsa. *Clabula* seu *clavula* nunquam est vehiculum, sed bacillus, à *claba* sive *clava*. *Claba* est à κλάβα. κλάβα vero ῥάβδος, sive *baculus*. Hesychius: κλάβων, κλάβων, ῥάβδων. Ab hoc κλάβα Æolice est κλάβα, indeq; Latine *claba*, pro quo & *clavam* usurparunt. Nam *clava* proprie fustis est ex arbore recisus, unde clava Herculeæ. A *claba* per diminutionem est *clabula*, quod proinde non *vehiculum* significabit, sed *bacillum*. At vehiculum est *clabulare*, quod sic dictum, quia est ex clabulis constructum contextumque, sicut alibi ostendi. Quare frustra hic de *Klabo*, sive *clabo* cogitabimus.

bimus. Nec succurrit aliud, quod cum *pabone* conveniat, de quo proinde videant, qui arte divinandi magis pollent. Nobis hoc videtur difficilius, quoniam vix dubitamus, quin sit barbarum vocabulum, qualecunq; denique fuerit, ut alia non pauca illo in Glossario. Græci unarotam appellasse *μονοτροχον* videntur. Sic enim habemus in Onomastico veteri Argentoratensi: *Μονοτροχος*, *carruca*. Equidem carruca vulgo genus aliud, & cum rotis pluribus. Puto tamen usurpatum aliquando laxiori notione, ut signarit carrum minutum. *Μονοτροχος* profecto, si vocabulum respicias, significare potest nihil, nisi *unarotam*. Sed quæ unarotæ fuit species, aut structura? Hoc nos docet nemo veterum. Unam tantum habuisse rotam constat vel ex appellatione. At vero cætera illius ignoramus, nam qui excepto Hygino ejus mentionem fecerit, non opinor reperiri aliquem. Id tamen observo, tractam esse, non gestatam, & tractam non ab hominibus, sed jumentis, si modo eadem conditio reliquarum fuit, quæ Triptolemi. Nam ipsius unarota tracta fuit à draconibus. Hyginus: *Ceres Triptolemmum, cujus ipse fuerat nutrix in curru draconum collocavit*. Dracones illi numero fuere duo. Ita enim habet idem in sequentibus: *Carubuta enim jussu, cum draco unus eorum esset interfectus, ne cum Triptolemus sensisset insidias sibi parari, currus presidium sibi constituere speraret, Ceres eo venisse, & erepto adolescenti currum dracone altero subjuncto reddidisse*. Sic hiæ lego, non dracone altero subjuncto, & subjunctum explico adjunctum, sive junctum. Quomodo habemus etiam apud Virgilium in V. Eclog.

Daphnis & Armenias curru subjungere tigres instituit. Sicut ergo Triptolemi unarota, quæ prima fuit hujus generis, tracta à draconibus duobus, ita suspicor deinde reliquas ad hoc exemplum factas, esse tractas à duobus jumentis. Dico reliquas. Nam habuisse plures ejus generis constat vel ex appellatione Græca Latinaque, quæ in Glossis Onomasticoque veteri adfertur. Deniq; Hyginus unarota *primum* dicit usum Triptolemmum. Non potest autem primus intelligi, nisi referatur ad plures subsequentes alios. Cæterum, si unarota tracta, sicut dixi, non potest genus illud fuisse

fuisse, quod vocarunt chiramaxium. Meminit illius unicus Petronius his verbis: *Hinc involutus coccina gausapa lectica impositus est, precedentibus faleratis cursoribus quatuor, & chiramaxio, in quo deliciae ejus ferebantur, puer vetulus, lippus, Domino Trimalcione deformior.* Querunt eruditi, quid sit chiramaxium hoc loco. Pinellus in Additamentis ad Notationes Argoli, super Onuphrium, exponit *sellam curulem*, quod revellitur à solo nomine, quod ἀμαξια fuisse docet, id est, vehiculum cum rotis. Scaliger, quem ferè alii sequuntur, putat esse idem cum *arcuma* vehiculum. Verba ejus sunt ejusmodi in Festum voce Arcuma: *Arcuma videtur esse genus modici plaustri, quo homo tantum gestari poterat, & à servis, non à mannis traheretur, unde vocabatur chiramaxium.* Probant explicationem hanc cum Doufa in Præcidaneis ad Arbitrum lib. I. c. 13. tum Vossius in Etymolog. voce Arcuma. Nec recedit is, qui Glossarium Petronianum edidit. *Chiramaxium, inquit, genus modici plaustri, unius hominis tantum capax, solitum à servis trahi.* Verum, chiramaxium inter plaustra numerari, non existimo conveniens. Plaustra sanè non hominibus, sed oneribus vehendis destinata magis legimus. At in chiramaxio Petronii puer vehitur. Adde, quod is puer fuerit Trimalcioni in deliciis, qui pro luxu reliquo sine dubio & puerum illum splendidè ac delicatè habuit. Jam verò nemo est, qui plaustrum ullum inter splendida vehicula retulerit. Ideò non puto rectè explicari per minutum plaustrum. Deinde nec hoc puto verum, quod sit tractum à servis. Equidem id planum, incessisse hominum opera, non jumentorum, docetque ipsum vocabulum, à χεῖρ & ἀμαξια compositum. χεῖρ enim est manus, quæ de solis intelligitur hominibus. At verò tractum ideò ab hominibus continuò non sequitur. Imò potius contrarium hinc colligas. Nam qui trahunt, illi manibus id minimè faciunt, sed loro ad pectus religato, vel jugo indito cervici. Virgilius II. Æn. ubi loquitur de iis, qui equum Græcorum in urbem Trojam deducere debebant:

-- -- *Et stuppea vincula collo
Intendunt.* -- -- --

Hyginus cap. 254. *Gleops & Bitias pro bobus sub jugo se junxerunt.* At
1 3 verò

verò chiramaxium nil tale innuit, sed manibus ostendit promotum. Neq; mihi dubium, quin chiramaxium sit illud ipsum vehiculum, quod Aurelianus Medicus appellat *actum manibus*. Verba ejus sunt lib. I. cap. 5. *Adhibenda gestatio primo gestatoria sella, tum vehiculo manibus acto*. Item lib. II. cap. I. *Tum gestatione corpus movemus pro virium modo fertoria sella, sive cathedra, tum longiore vehiculo manibus acto*. Ipsa nominis vocabuliq; ratio demonstrat vehiculum manibus actum esse ipsum illud, quod Petronius Græca consuetudine vocavit *chiramaxium*. Jam si chiramaxium vehiculum actum manibus, vix illud aliter concipere valemus, quam quale hodieq; notum est cum rota unica inter duas tabulas utrinq; deficientes velut in temones, ut iis ante se propellere homo possit. A Germanis meis *Schutkarr* nominatur, quoniam non trahitur, sed propellitur, quod Germani *schieben* nuncupant. Svecis simili prope modum ratione *Skottkerra* dicitur. Quamquam cum Aurelianus vocet *longius vehiculum*, quam nimirum fuit cathedra sive sella, quorum comparatione ita loquitur, aliter non nihil potuit fuisse formatum. Ac fortassis non sedere solum, sed & recumbere in eo poterant. Liqvet enim, fuisse delicatum, ac propterea tributum ægrotantibus, quos juvare molli corporis jactatione debebat. Neque mihi alia videtur causa, cur Trimalcionis puer vectus fuerit in chiramaxio, quam ut motu eo valetudini consulere. Nempe sicuti Trimalcio primum balneis, dein lectica se exercuit, gestationeque corpus commovit suum, ita plane puer ejus chiramaxio, quod hucusq; nemo observavit. Atque hic fortassis usus chiramaxii si non unicus aut præcipuus, saltem non postremus fuit. Ut propterea nec illi Germanorum generi, quod supra memoravimus, omnimodo convenire possit, cum præsertim id portandis transvehendisq; oneribus, chiramaxium verò hominibus sit destinatum. Quamquam hodieq; observaverim in Batavis receptum, iis pueros infanteq; vectitare, quibus *Kreinvagens* nuncupantur. Ut iccirco non per omnia diversum fuisse videatur. Saltem sic formatum, uti unam tantum haberet rotam, verisimile, quia hodieque, quantum scio, nullum vehiculi genus, quod quidem manibus agitur, aliter fabricatum habetur. Cap.